

і той же денотат (*відитовхуватися від чогось твердого*), тоді як набір *a movemet, an arrival, an exit* об'єднується у тематичну групу *іменник для позначення руху*, що складається з різних денотатів.

Проведений аналіз дієслівної синонімії в українській та англійській мовах дозволяє зробити висновки, що дієслівним синонімам властиві функції заміщення для зняття тавтологічності та уточнення різних ступенів проявлення ознаки, а також наявність особливих відтінків значення, надання мові емоційності. Семантика слова розвивається через синонімічний ряд. Семантично дієслово виступає як однозначним, так і багатозначним, може зберігати значеннєву автономність і залежність від семантики інших слів. Полісемантичні дієслова входять до різних синонімічних рядів, виступаючи центром в одному синонімічному ряді і перебуваючи водночас на периферії іншого. На відміну від української, англійська літературна мова не звертається до територіальних діалектів для збагачення лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української мови: лексика і фразеологія / [В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова та ін.]; під ред. В.М. Русанівського. – К.: Наук. Думка, 1983. – 743с.
2. Гриценко П.Ю., Білодід І.К. Вибрані праці / П.Ю. Гриценко, І.К. Білодід. – К.: Наук. думка, 1986. – (Вибрані праці: в 3-т. / П.Ю. Гриценко, І.К. Білодід; т.3).
3. Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі: тези доповідей міжнародної наукової конференції, 5-7 березня 2008р. / відп. ред. П.Ю. Гриценко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 224с.
4. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко. – К.: Наук. думка, 1990. – 269с.
5. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1988. – 228с.
6. Словник української мови. В 10-ти томах / [ред. І.К. Білодід]. – К.: Наук. думка, 1975.

УДК 811.112.2'373

Мовчан Д.В.
(Глухів, Україна)

МОТИВАЦІЯ АНТОНІМІЇ (на матеріалі антонімів-іменників німецької мови)

Стаття присвячена вивченню проблеми мотивації антонімічних одиниць. Автором вказуються типи антонімічної мотивації та доводиться, що факт мотивації є визначальним у виникненні слів-антонімів, входженні їх до мовної системи та закріпленні узусам.

© Мовчан Д.В., 2011

Ключові слова: антонімія, мотивація, вмотивованість, внутрішня форма.

Статья посвящена изучению проблемы мотивации антонимических единиц. Автор указывает типы антонимической мотивации и доказывает точку зрения, что факт мотивации является решающим для возникновения антонимов, их фиксации в языковой системе и закреплении узусом.

Ключевые слова: антонимия, мотивация, внутренняя форма.

The article deals with the problem of motivation of antonyms. The types of antonymic motivation are defined. The dominated role of motivation in the process of forming of antonymic meaning is underlined.

Key words: antonyms, motivation, the inner form.

Поняття вмотивованості у мові є ключовим у дослідженнях таких важливих лінгвістичних категорій як значення слова, системні відношення у лексичці, смисл, форма, зміст, знак, мовна норма, номінація і т.д. Без достатніх уточнень меж і взаємовідношень цих категорій не можна чітко визначити місце і роль вмотивованості у лінгвістичній таксономії. Проблеми, що виникають при дослідженні умотивованості, складні, чисельні, тісно пов'язані з кардинальними питаннями теорії і практики мови і відзначаються різними підходами до її вирішення. Саме тому не існує єдиного розуміння цієї категорії і вона виступає під різними найменуваннями: внутрішня форма, словотвірне значення, знак значення, зумовленість внутрішніми відношеннями, лексична об'єктивіація, мотивація, етимологічна структура слова. Вмотивованість визначається діахронно і синхронно, її прирівнюють до внутрішньої форми або розмежовують ці два поняття. Вмотивованість, з одного боку, явище позитивне, з іншого, заперечують її необхідність.

Вмотивованість визначається зв'язком між планом змісту і планом вираження лексичної одиниці, вона залежить не просто від взаємовідношень між формою і змістом одного знаку, а й від зв'язків з іншими одиницями плану змісту всієї мови, оскільки утворення кожного нового мовного знаку зумовлено досягнутим станом всієї системи.

Дане мовне явище є актом відображення одного або декількох ознак предмета у його найменуванні за допомогою засобів мови. Структурування зв'язком найменування у мові досягається різними шляхами, які, у свою чергу, зумовлюють різні види вмотивованості, які залежать від її характеру (об'єктивного, суб'єктивного), морфологічної структури, семантичного змісту мовного знаку, від намагання мовної одиниці зберегти або набути внутрішню форму. Систематизуючи існуючі у мові класифікації вмотивованості, враховуючи мету нашого дослідження, ми зупинилися на таких видах вмотивованості: морфологічної, семантичної і словотвірної.

Морфологічна вмотивованість, іноді її називають морфематичною, характерна для складних і похідних слів, коли значення слова утворюється із значень його складових частин, тобто залежить від морфемної і морфологічної структури слова.

Семантична вмотивованість позначає зумовленість значення одного найменування значенням другого предмету в результаті переосмислення (генералізації, спеціалізації значення, переносу значення, зміщення значення).

Словотвірна мотивація притаманна всім повнозначним словам, що мають морфемну структуру. Словотвірна мотивація – це відношення між двома однокореневими словами,

значення одного із яких або 1) визначається через значення іншого, або 2) тотожно значенню іншого у всіх його компонентах, крім граматичного значення частини мови. **Лексичну** мотивацію мають, головним чином, похідні слова, утворені в результаті процесів семантичної і словотвірної деривації, вона займає проміжну позицію між семантичною і словотвірною вмотивованістю.

Мета нашої статті полягає у спробі розкрити характер мотивації антонімічних одиниць та визначити основні її типи.

Об'єктом аналізу є категорія антонімії як відображення відношень протилежності між окремими фрагментами навколишньої дійсності.

Предметом дослідження – мотивація антонімічних зв'язків та її види.

Актуальність теми зумовлена сьогоденними тенденціями до вивчення внутрішньої форми мовних одиниць, з одного боку, та незначною кількістю мотиваційної бази антонімів, з іншого.

Процес виникнення антонімів, як і будь-який процес номінації, психологічно мотивований. Мотивація визначається як структурно-семантична властивість слова, що дозволяє усвідомити зумовленість зв'язку значення (семеми) і звукової оболонки слова (лексеми) на основі співвіднесеності слова з мовною та позамовною дійсністю [1: 186]. Мотивація розкриває підхід людської думки до певного явища, яким він був при утворенні мовної одиниці. Вона є важливою при виникненні мовної одиниці, входженні до мовної системи та закріпленні узусом.

Антонімічна номінація диктується об'єктивною необхідністю називати окремі фрагменти довколишнього світу, які мають протилежну природу. Протилежні поняття, вербально експлікацією яких є антоніми, «народжуються» парами: поняття зовнішнього із поняттям внутрішнього, поняття лівого із поняттям правого і. т.ін. [3: 72-73]. Проте не існує чіткої відповідності між поняттями, що лежать в основі відношень антонімічності, та антонімами як маніфестантами цих відношень. Протилежних понять – завжди пара, а антонімів може бути більше. Одне й те саме поняття може виражатися декількома лексичними одиницями, що входять в розряд синонімів, територіальних та функціональних дублетів і т.д.; деякі антоніми можуть зникати або замінюватися іншими в силу безперервного розвитку мовної системи.

Як відомо, мотивованими вважаються слова залежно від збереженості внутрішньої форми слова [5: 337]. Внутрішня форма – це невербальне утворення, що визначається тією ознакою, яка обирається як розрізнявальна і кладеться в основу найменування [2: 346]. Внутрішня форма як аперцептивний образ, який визначається морфемною структурою слова або виразу, передбачає врахування морфологічних і семантичних властивостей лексичної одиниці. Тому, говорячи про вмотивованість слів за внутрішньою формою, необхідно розрізняти відповідно морфологічну і семантичну вмотивованості. Морфологічна мотивація антонімів визначається передусім словотвірною вмотивованістю. У процесі утворення антонімів роль словотвірних операторів виконують морфеми (суфікси (напівсуфікси), префікси (напівпрефікси) та компоненти з протилежною семантикою у складних словах: *'die Gunst – die Ungunst'*; *'die Stabilität – die Unstabilität'*; *'der Druck – der Gegendruck'*; *'der Friedfisch – der Raubfisch'*; *'die Einzelfahrkarte – die Sammelfahrkarte'*; *'das Echthaar – das Kunsthaar'* і т. д.). До семантичного типу мотивації антонімічних

одиниць відносно явище переосмислення, де структурна модель нового утворення залишається без змін, тобто морфологічна мотивація не виявляється ('*der Arier – der Jude*'; '*der Macho – der Softie*'; '*der Himmel – die Hölle*'; '*die DDR – die BRD*').

Вмотивованість може бути абсолютною та відносною. Абсолютна вмотивованість носить первинний характер, вона властива всім лексичним одиницям, які реально функціонують у мові у вигляді мовних знаків. Слово мотивується самим фактом існування та вживання. Щодо відносної вмотивованості, то вона є визначальною рисою тальки для похідних антонімів.

Вибір мотиваційної ознаки у випадку абсолютної вмотивованості детермінований позамовною дійсністю без участі вербальних мотиваторів. Цього не скажеш про відносну вмотивованість, вибір мотиваційної ознаки у даному разі може зумовлюватися позамовною дійсністю тільки через посередництво мовного чинника – наявної номінативної одиниці: '*die Gerechtigkeit – die Ungerechtigkeit*'; '*die Realität – die Irrealität*'; '*die Übereinstimmung – die Nichtübereinstimmung*'.

Мотивований антонім складніший як за структурою (має більше морфем, ніж мотивуючий), так і семантично. Як правило, він є двочленим: складається з мотивуючої (твірної) основи і форманта.

Крім того, мотивація не може виникати ad hoc – не можна просто придумати метонімічне перенесення чи схему образу, щоб інтерпретувати одиничний приклад. Мотивація повинна базуватися на низці інших випадків [4: 28]: (принцип аналогії): '*die Verbesserung – die Verschlechterung*'; '*die Verdichtung – die Verdünnung*'; '*die Verbreitung – die Verengung*'.

У сучасній німецькій мові можна виділити чимало двохкомпонентних антонімічних одиниць, які структурно корелюють зі словосполученнями: '*das Brustkind – das Flaschenkind*'; '*der Gelegenheitsraucher – der Gewohnheitsraucher*'; '*der Aktivurlaub – der Faulenzerurlaub*'; '*die Blaukragenarbeit – die Weißkragenarbeit*'; '*der Jasager – der Neinsager*'; та ін. Утворення та функціонування таких лексичних одиниць є прагматично обумовленим. Такі лексеми виникають внаслідок необхідності заповнення лакун номінативного характеру та можливості економно та емно виразити поняття, якими б складними вони не були, в межах одного слова. Оскільки складні антоніми мають яскраві змістовні та експресивні якості, вони часто використовуються учасниками комунікативного акту задля більш повного задоволення номінативно-комунікативних потреб.

Мотивація антонімів може носити як експліцитний, так і імпліцитний (ускладнений) характер. Характер смислового наповнення антонімічних інновацій стимулюється мотивом певного мовленнєвого акту. Зміст антонімічного протиставлення, що має імпліцитну мотивацію не є прозорим, він експлікується лише на основі мовного та позамовного контексту. Наприклад:

Die deutsche Frühkartoffel ist ein Spätentwickler.

Dann wird das Fahrzeug immer mehr zum Stehzeug.

Was ich im Kopf gelöst habe, das ist das eine, was mein Bauch sagt, das andere.

Von Chemie hielt er wenig, viel aber von alten Hausmitteln.

Для утворення у свідомості того, хто сприймає таке повідомлення, цілісної ідеї антонімічного протиставлення, що відповідала б задуму автора, потрібне звернення до знання, безпосередньо відсутнього у тексті. Процес виникнення таких антонімів обумовлю-

ється особливим чином – через поняттєві асоціації актуалізованого значення з базовим значенням даного мовного знака.

Коротко проаналізувавши типологію вмотивованості антонімічних одиниць, можна зробити висновок про те, що антоніми, як і будь-які номінативні одиниці, мотивовані як психологічно, так і лінгвістично. Враховуючи тісний взаємозв'язок і деяку розмитість між семантичним та морфологічним типами вмотивованості, доцільно об'єднати їх в один тип – семантико-морфологічну вмотивованість, яка всебічно характеризує структурно-семантичні особливості словотвірної архітекτονіки антонімічних мовних одиниць.

Імпліцитна мотивація є визначальною рисою здебільшого антонімів несистемного, оказіонального характеру. Інтерпретація антонімічного змісту таких одиниць передбачає врахування не лише їх формальної та семантичної сторони, а й їх інтенціональних характеристик. Адекватне сприйняття антонімічного змісту у даному разі спирається на знання не лише мовного, а й позамовного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блинова О.И. Явления мотивации слов. Лексикологический аспект. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1984. –191с.
2. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 763 с.
3. Гельблү Я.И. К истории возникновения антонимических отношений (в немецком языке). – Башк. ун-т. – вып.28. – №11/15, 1969. – с.72-78.
4. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – С. 12-52.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990.–685 с.

УДК 811.111'373.7

Остафійчук О.Д.
(Миколаїв, Україна)

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

У статті розглядаються функціональні особливості власних імен у складі фразеологізмів англійської мови. Визначається значення ономастичного компонента. Значення власних імен у складі фразеологічних одиниць характеризується в межах лінгвокраїнознавчого підходу до значення слів. З'ясовується національна специфіка власних імен у фразеологічних одиницях англійської мови.

Ключові слова: функція, внутрішня форма, функціональна специфіка, фразеологізм, лінгвокраїнознавчий підхід, власні імена.